

О. М. Крутій

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГОВИХ КОМПОНЕНТІВ ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ

Робота присвячена вивченню соціально-психологічного механізму формування діалогових компонентів особистості в ситуації розбіжності позицій сторін у процесі управління соціальними системами.

Ключові слова: діалогові компоненти особистості; соціально-психологічний механізм діалогової взаємодії.

Постановка проблеми. Державне управління - як велика соціальна система - розглядається як таке, що не існує поза соціальними процесами, де основою є суспільні зв'язки, які мають ієрархічну будову – від міжособистісних відносин до соціальної взаємодії в цілому. Отже, управління в даній системі не буде мати дієвості без урахування суб'єктивного чинника, який характеризується специфікою соціально-психологічного механізму і передбачає перш за все наявність готовності до діалогу суб'єктів взаємодії. На відміну від організаційно-правового механізму державного управління, де основою є комплекс методів і заходів, за допомогою яких відбуваються структурні та методологічні перетворення в системі державного управління, соціально-психологічний спрямований на зміну в структурі особистості суб'єкта соціального діалогу та процесуального складника їхньої взаємодії в бік діалогічного сценарію. Тобто формування діалогових компонентів особистості, що охоплює характеристики суб'єкта діалогу та процесу соціальної взаємодії, які відповідають діалогічним параметрам, є актуальним в управлінні соціальними системами.

Аналіз основних досліджень. Взаємодія в соціальних системах взагалі та в державному управлінні зокрема може розглядатись як діалогічна за своєю природою, оскільки це найбільш точно відображає сутність процесу реалізації спільних інтересів суб'єктів, що має кінцевою метою побудову стратегії загальних дій окремих особистостей, соціальних груп та спільнот і забезпечує єдність і гармонізацію соціальних структур. Аналіз існуючих підходів до розуміння взаємодії суб'єктів державного управління, а також порівняльна характеристика концепцій діалогової взаємодії дозволяють конкретизувати загальне щодо соціальних взаємин. На методологічному рівні в таких галузях теоретичного знання, як філософія, політологія, соціологія та психологія детально опрацьовано категорію діалогу, здійснено її концептуалізацію та операціоналізацію. До аналізу діалогу причетні такі зарубіжні та вітчизняні мислителі, як М. Бубер та Л. Фейєрбах, М. Баттін, В. Біблер, Ю. Лотман, А. Хараш та ін. Діалог як методологія пізнання суспільних відносин подана в роботах М. Вебера, А. Шюца, І. Гофмана, Ф. Шлейєрмахера, Г. Гадамера, Дж.Г. Міля, Ч. Кулі, У. Томаса, Г. Блумера, Г. Лассуела, Т. Ньюкомба, Ю. Габермаса, Дж. Рітцера. Автори зазвичай розглядали діалог як взаємодію (Дж.Г. Міл, Ч. Кулі, У. Томас, Г. Блумер), як функцію обміну інформацією (Г. Лассуел, Т. Ньюкомб, Ю. Габермас), як основу теорії поліпарадигмального розвитку науки (Дж. Рітцер) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Разом з тим, можливості застосування принципів і результатів наукової розробки соціально-психологічного механізму формування діалогових компонентів особистості як суб'єкта управління соціальними системами в теорії державного управління опрацьовані поки що недостатньо та потребують окремого наукового дослідження.

© О.М. Крутій, 2013

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розроблення соціально-психологічного механізму формування діалогових компонентів особистості як суб'єкта управління соціальними системами.

Виклад основного матеріалу. Соціально-психологічний механізм формування діалогових компонентів особистості охоплює, з одного боку, характеристики суб'єкта діалогу, а з іншого - процес взаємодії, що відповідають діалогічним параметрам. Характеристики особистості суб'єкта соціального діалогу складають регулятивні та операціональні компоненти, що спрямовують діяльність суб'єктів діалогової взаємодії та забезпечують інструментарієм успішного здійснення діалогової взаємодії органи влади і громадськість. У свою чергу, регулятивний компонент охоплює мотивацію, яка сприяє успішному здійсненню діалогової взаємодії, та якості особистості, що спрямовують взаємодію в бік діалогічного сценарію її здійснення. Операціональний компонент презентує компетенції, які забезпечують повноту реалізації діалогового сценарію взаємодії та прояв якостей особистості, що пов'язані з успішним засвоєнням необхідної компетенції [7]. Характеристики особистості як суб'єкта взаємодії, що забезпечують процесуальну сторону ведення діалогу і є основою соціально-психологічного механізму, наведено в табл. 1.

Аналіз таблиці засвідчує, що регулятивний компонент структури особистості включає мотивацію на співробітництво, рівне спілкування за умов збереження цілісності особистості, прагнення до самоактуалізації та результативності дискусії, що забезпечується такими якостями, як толерантність, креативність, рефлексивність та емпатія. Операціональний компонент передбачає такі компетенції, як володіння паритетними прийомами ведення діалогу, вміння йти на компроміс, дотримуватися конструктивної конфронтації в ситуаціях суперництва при домінуванні орієнтації на втілення продукту дискусії в результати діяльності.

Основними якостями, що забезпечують засвоєння вказаних компетенцій, є комунікативність, критичність, гнучкість контролю ситуації, реактивність та емоційна стійкість. Отже, саме наявність зазначеної мотивації та компетенції, що є проявом певних якостей особистості, становить інструментарій успішного здійснення діалогової взаємодії органів влади та громадськості.

Характеристики процесу соціальної взаємодії, що передбачає соціально-психологічний механізм, відповідають параметрам діалогу. Відмінною рисою більшості досліджень, які присвячені проблемі діалогової взаємодії, є те, що під діалогом розуміється вміння вести розмову, бесіду між двома суб'єктами, тобто фактично передбачається і детально аналізується тільки раціональний рівень діалогу. На раціональному рівні діалогова взаємодія є найбільш дослідженою. Більш того, часто дослідники ототожують діалог як такий з власне раціональним рівнем його реалізації. Така редукція є епістемологічно некоректною, оскільки ця взаємодія може здійснюватися не тільки за діалоговою стратегією, але й за будь-якою іншою, наприклад, за авторитарною, маніпулятивною, конформною, індиферентною тощо. Сьогодні для найбільш повного системного опису діалогу варто говорити про те, що його повноцінне функціонування передбачає низку рівнів. Отже, діалог – це багаторівнева система взаємодії між індивідами чи колективними суб'єктами, яка передбачає переважаючу спрямованість на співробітництво, неформальне здійснення актів взаємодії. При цьому необхідно мати достатню інформованість усіх суб'єктів взаємодії, оволодіння технологіями паритетної взаємодії та децентрації, прагнення до самоврядності.

Структура особистості суб'єкта діалогової взаємодії

Регулятивний компонент		Операціональний компонент	
Мотивація	Якості особистості (що забезпечують діалогічну спрямованість)	Компетенції	Якості особистості (що забезпечують засвоєння компетенцій)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Діалогічна спрямованість; ▪ мотивація співробітництва; ▪ установка на рівне спілкування; ▪ гнучка система цінностей; ▪ повага до інтересів інших; ▪ позитивна Я-концепція (позитивне бачення себе в майбутній взаємодії); ▪ прагнення до збереження цілісності особистості; ▪ прагнення до самоактуалізації; ▪ потреба творчості; ▪ пізнавальний інтерес; ▪ спрямованість на продуктивний результат у дискусії, яка спонукає до взаєморозуміння; ▪ орієнтація на застосування демократичного дискурсу; ▪ спрямованість на справу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Толерантність ▪ позитивна Я-концепція (прийняття себе та інших); ▪ самоактуалізація; ▪ інтернальний локус контролю; ▪ креативність; ▪ раціональність; ▪ автономність; ▪ рефлексивність; ▪ емпатія; ▪ соціально-психологічна адаптивність; ▪ конгруентність; ▪ нормативна категоричність; ▪ адекватна самооцінка 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Володіння прийомами встановлення психо-логічного контакту; ▪ навички застосовувати паритетні прийоми ведення бесіди; ▪ володіння прийомами активного слухання; ▪ володіння прийомами риторичної аргументації; ▪ уміння застосовувати прийоми конструктивного виразу негативних емоцій; ▪ навички корекції стану партнера в напруженій ситуації; ▪ навички ведення колективного обговорення проблеми; ▪ уміння йти на компроміс; ▪ чуття соціальної дистанції; ▪ уміння дотримуватися конструктивної конфронтації в конфлікті; ▪ володіння прийомами зворотного зв'язку; ▪ уміння втілювати продукти дискусії в результати діяльності; ▪ володіння прийомами поведінки з агресивним партнером; ▪ навички партнерської поведінки при виході з контакту 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Комунікативність; ▪ співробітництво; ▪ толерантність до невизначеності; ▪ децентрація сприймання та мислення; ▪ критичність; ▪ дивергентність; ▪ гнучкість контролю ситуації; ▪ когнітивна диференційованість; ▪ вільність контролю; ▪ орієнтація протягом суб'єктивного часу; ▪ компромісність; ▪ реактивність; ▪ емоційна стійкість

Тому розробка технологій забезпечення ефективного функціонування діалогічної взаємодії повинна передбачати перехід від центрації досліджень на раціональному до багаторівневого системного аналізу діалогової взаємодії [7]. Порівняльна модель процесу діалогової взаємодії, яка передбачає співвідношення рівнів і параметрів діалогової взаємодії, надана в табл. 2.

Співвідношення рівнів та параметрів діалогової взаємодії

Параметри	Рівні				
	Творчий	Рефлексивний	Раціонально-вербальний	Емоційний	Мотиваційний
Симетричність	Здатність до колективної творчості	Критичний аналіз суб'єктів дискусії	Рівність позицій в умовах дискусії	Толерантність до людей з іншими поглядами	Мотивація співробітництва, установка на рівне спілкування
Розуміння	Спрямованість на продуктивний результат у дискусії, яка спонукає до взаєморозуміння	Урахування даних зворотного зв'язку в процесі досягнення взаєморозуміння	Децентрація мислення та сприймання, об'єктивність оцінок, недогматичність	Емпатія, позитивне емоційне ставлення до партнера	Гнучка система цінностей, повага до інтересів інших
Автономія	Збереження власної позиції у процесі досягнення продуктивного результату	Збереження власної автономії в процесі критичного аналізу в результаті переговорів	Конструктивна конфронтація з принципових питань	Конгруентність, позитивне емоційне ставлення до себе	Позитивна Я-концепція, прагнення до збереження цілісності особистості
Розвиток	Втілення у продукт дискусії в результаті творчого розвитку позиції партнерів	Врахування результатів зворотного зв'язку для розвитку суб'єкта та його позиції у прийнятті рішення	Дивергентне мислення у прийнятті спільних рішень, консенсус	Емоційний контакт партнерів, який сприяє розвитку позицій, творчого підходу до прийняття рішення	Прагнення до самоактуалізації, потреба у творчості, пізнавальний інтерес

Перехресна характеристика рівнів і параметрів діалогової взаємодії надає можливість більш глибокого її розуміння. Їй притаманні такі особливості, як позитивна Я-концепція суб'єкта, прагнення його до самоактуалізації та збереження власної позиції при вираженій спрямованості на продуктивний результат колективної творчості та прагненням втілення в дискусії результатів творчого розвитку позицій усіх учасників. Позиція суб'єктів діалогу виявляється на всіх рівнях – від емпатії, як позитивного емоційного ставлення до партнера, до децентрації – як об'єктивної раціональної оцінки його позиції.

Діалогова взаємодія є найбільш сприятливою формою взаємодії як з предметно-інструментального (технології паритетної взаємодії), так і з морально-психологічного боків, тобто надає можливість вирішувати питання і зберігати автономію (як індивідуа-

льного, так і колективного суб'єкта). Однак у деяких ситуаціях найбільш ефективною може бути інша форма взаємодії – авторитарна, маніпулятивна, конформна, альтруїстична або індиферентна. Комунікативна компетентність суб'єкта соціального діалогу може визначатися широтою стратегічного репертуару форм взаємодії [7; 8].

Діалогічність та авторитарність як дихотомія у взаємодії суб'єктів соціальних систем наведено з урахуванням різних психологічних рівнів її реалізації в табл. 3.

Таблиця 3

Дихотомія діалогічності та авторитарності в соціальних системах

Рівні	Стратегії	
	Діалогова	Авторитарна
Творчий	Здатність та готовність до самоврядності	Тоталітарна диктатура
Рефлексивний	Децентрація владного впливу	Централізація влади
Раціонально-вербальний	Забезпечення умов перманентної дискусії шляхом співробітництва	Нав'язування персональної позиції шляхом суперництва
Емоційний	Відкрита позиція громадянина і влади як колективного та автономного суб'єкта	Формальна демонстрація готовності до підкорення з боку народу та демонстрація служіння народу з боку влади
Мотиваційний	Мотивація співробітництва	Мотивація суперництва

Для визначення сутності та особливостей взаємодії (авторитарної чи діалогічної) необхідно розглянути, яким чином виявляють себе вказані стратегії в умовах міжособистісного та соціального діалогу, зокрема у взаємодії влади і громадськості. У міжособистісному та соціальному діалозі існують дві чітко окреслені форми взаємодії – діалогічна та авторитарна (монологічна в даному контексті), і саме в цих формах найбільшою мірою представлені дві полюсні протилежні характеристики – “домінування-підкорення” та “рівноправність-репаративність”. Особливості взаємодії на рівні соціального діалогу можуть характеризувати форми влади, в межах якої здійснюється взаємодія. Так, демократія передбачає перевагу діалогових форм, а для автократії провідною характеристикою є модус “домінування-підкорення”, що становить основу монологічної форми взаємодії.

Характеристика взаємодії влади та громадськості, як суб'єктів соціальної системи, вказує на те, що кожен з виділених рівнів виявляється по-різному, залежно від переважаної стратегії взаємодії. На мотиваційному рівні запропонованої моделі діалогова взаємодія вирізняється такою ієрархією мотивів, де домінуючим виявляє себе мотив співробітництва, а авторитарна взаємодія як домінуюча має мотив суперництва. На емоційному рівні діалогова взаємодія характеризується виведенням спілкування на особистісний рівень, який виявляється в емоційному сприйнятті партнера і відвертому спілкуванні. Наявність формального спілкування, контакт на рівні виконання соціальних ролей є ознакою авторитарної взаємодії. На раціонально-вербальному рівні діалогова взаємодія передбачає володіння та використання партнерами вмінь та навичок конструктивного ведення переговорів. Авторитарна взаємодія припускає при проведенні переговорів такі раціона-

льні прийоми спілкування, які зменшують психологічну рівність партнерів і сприяють загостренню ситуації, що в умовах взаємодії органів влади та громадськості відповідає централізованій моделі державного управління. На рефлексивному рівні в умовах діалогової взаємодії виявляється вміння суб'єктів знаходити найбільш адекватне рішення з урахуванням позицій обох сторін. Авторитарна взаємодія виявляється в жорсткій центрації суб'єкта взаємодії на власній позиції та відсутністю самокритики. Свобода та відповідальність, які є і умовою, і результатом діалогової взаємодії на творчому рівні, передбачають можливість подолання всіх форм детермінації, що є зовнішніми відносно особистості, а також свідоме управління світом та особистісним життям. Авторитарна взаємодія надає перевагу вузько особистісним потребам та цінностям і жорстко фіксує ролі взаємовідносини, що стримує прагнення партнерів до саморозвитку та самоврядності і є проявом тоталітарності в державному управлінні [7].

Зазначені компоненти та характеристики суб'єкта взаємодії як основа соціально-психологічного механізму діалогової взаємодії суб'єктів соціальної системи мають стати предметом цілеспрямованого формування для забезпечення повноцінного функціонування організаційно-правового механізму. Формуванню мають підлягати також і процесуальні характеристики, які відображені в процедурах реалізації взаємодії, яка відповідає параметрам діалогічної стратегії та вимогам багаторівневості. Саме такий підхід став за основу мети авторської розвивальної програми. Зупинімося коротко на характеристиці її структури та змісту (табл. 4).

Таблиця 4

Структура розвивальної програми

Блок	Мета
1. Мотиваційний	Забезпечення позитивної мотивації до участі в розвивальній програмі
2. Інформаційний	<ul style="list-style-type: none">• Ознайомлення з особливостями, різновидами прояву та реаліями явища діалогу в державному управлінні;• ознайомлення з ознаками, параметрами, критеріями діалогу та індивідуальними характеристиками учасників програми
3. Інструментальний	Спрямованість на оволодіння навичками діалогу та розвиток якостей особистості, які забезпечують високий рівень готовності до діалогу
4. Діяльнісний	Спрямованість на оволодіння засобами застосування досвіду діалогової взаємодії для регуляції діяльності та спілкування

Програма розвитку здатності до діалогової взаємодії суб'єктів державного управління охоплює чотири блоки. Перший – мотиваційний, метою якого є забезпечення позитивного ставлення до участі в розвивальній програмі. Другий – інформаційний, де відбувається діагностика професійної і психологічної готовності до партнерства суб'єктів соціального діалогу та забезпечення засвоєння інформації про діалогову взаємодію і усвідомлення її необхідності та можливостей реалізації у взаємодії влади і громадськості. Третій – інструментальний, де відбувається навчання та засвоєння психологічних умінь та навичок діалогової взаємодії. Четвертий – діяльнісний, який можна назвати блоком

“цілісних дій”, де проводяться тренінги за спеціальними програмами з метою здобуття досвіду роботи з конкретними соціальними проектами на партнерських засадах.

Розвиток психологічних якостей засобами активного групового навчання є одним із провідних напрямів сучасної соціальної психології. Взагалі, успішність навчання обумовлена наявністю відповідної позитивної мотивації до зазначеного процесу. Засоби активного групового навчання, які становлять підґрунтя низки розвивальних програм, базуються на особливому ставленні до активізації суб’єкта навчання. Активний характер розвивальних програм забезпечується як особливим змістом занять (евристичні бесіди, колективні діалоги і дискусії, аналіз ситуацій, рольові ігри тощо), так і забезпеченням змістовної усвідомленої комплексної позитивної мотивації до участі в них. Для досягнення необхідного ефекту з метою формування позитивної мотивації використовується допоміжний комплекс завдань активного характеру, що сприяють легкому та приємному знайомству учасників, зняттю тривожності та скутості, закладають основу командного підходу в роботі та налаштовують учасників на відкритість та співпрацю [8].

Зазначені міркування стали за основу мотиваційного блока програми, метою якого і виявилось створення комплексної, усвідомленої, позитивної мотивації до участі в розвивальній програмі, спрямованій на розвиток готовності до діалогової взаємодії. Основними завданнями даного блока програми є створення позитивного соціально-психологічного клімату групи як підґрунтя мотивації участі в розвивальній програмі, ознайомлення з провідними мотивами учасників розвивальної програми, визначення зв’язків між задоволенням провідних мотивів суб’єктів діалогової взаємодії та участь у розвивальній програмі, формулювання висновків щодо наявності індивідуальних неадекватних мотивів у спілкуванні та факторів успішного діалогу, аналіз змісту розвивальної програми, ознайомлення з метою розвивальної програми через формування уявлення про остаточні результати розвивальної програми, ознайомлення зі змістом основних етапів розвивальної програми, ознайомлення з мотивацією створення розвивальної програми, ознайомлення з мотивацією ведучого тренінгу. Створення актуальної мотивації до певної діяльності (у нашому випадку - участі в розвивальній програмі) має бути пов’язано з основними мотивами, які притаманні суб’єктам взаємодії. Усвідомлюючи те, що основні прагнення, бажання, інтереси учасників програми як суб’єктів взаємодії можуть бути реалізовані через участь в розвивальних заняттях, вони оволодівають позитивною мотивацією до зазначених занять. Серед їх основних мотивів, які були застосовані нами на першому етапі розвивальної програми, були такі, що найчастіше є у можновладців і лідерів громадськості, як потенційних суб’єктів взаємодії.

Реалізація одного із завдань була спрямована на ознайомлення з провідними мотивами учасників розвивальної програми. Для цього їм пропонувався перелік різноманітних мотивів, які було розраховано відповідно до того, наскільки вони є значущими для них. У результаті було виокремлено десять мотивів, які виявилися такими, що найчастіше трапляються і мають найвищий ранг, а саме відповідні рангові місця посідають мотивація до підвищення професійної компетентності (1), прагнення до розширення знань і умінь у різних галузях науки та практики (2), бажання бути успішним у різних видах діяльності (3), прагнення бути активним членом суспільства та слугувати суспільству та Україні (4, 5). Далі йдуть мотиви прагнення до самовдосконалення, прагнення бути ефективним у спілкуванні, здобути впевненість у собі (відповідно 6, 7, 8 рангові місця). Останніми (9, 10 місця) вказано мотиви уміння регулювати емоційні стани та вирішувати конфліктні ситуації.

Після цього на занятті здійснювалось обговорення того, чому зазначені мотиви є значущими для учасників програми. Якими засобами вони передбачають можливість задовольнити перераховані мотиви, як учасники розуміють роль мотивів особистості в успішності її діяльності та спілкуванні. У результаті колективного обговорення моти-

ваційних переваг виявилось, що зміст прагнень та бажань людини, міра їхнього задоволення, з одного боку, є критерієм успіху, а з іншого – забезпечує успішність і впевненість у собі. При цьому в конкретній групі провідними прагненнями є ті, що пов'язані зі спілкуванням, підвищенням професійної та комунікативної компетентності, морально-етичною стороною взаємодії при вирішенні суспільно значущих проблем. Шляхи задоволення більшості прагнень та бажань учасники не можуть самостійно чітко і конкретно сформулювати, зазначаючи лише те, що не може здійснюватися в процесі реально діючої взаємодії представників органів влади та громадськості.

Наступним завданням було визначення зв'язків між задоволенням провідних мотивів суб'єктів діалогової взаємодії та їхньою участю в розвивальній програмі. Для цього учасники у різних активних формах (евристичній бесіді, дискусії, колективному обговоренні, аналізі та моделюванні ситуацій) визначали зв'язок між задоволенням одного з провідних мотивів та ефективною діалоговою взаємодією. Виявилось, що в основі розуміння інших є спрямованість на партнера взаємодії, крім того, розуміння себе та інших взаємопов'язані і є результатом прояву креативності та дивергентності особистості. Чим краще людина орієнтується в контексті реальної ситуації, чим вище реактивність у поведінці, тим більше вона має шансів побудувати ефективну взаємодію.

Щодо усвідомлення індивідуальних неадекватних мотивів у спілкуванні, які створюють перешкоди на шляху до успішного діалогу, учасникам пропонувалося пригадати конфліктну ситуацію, яка сталась у міжособистісній взаємодії або у спілкуванні представників влади з громадськістю. Аналізу піддавалися її причини виникнення, тривалості та неповного розв'язання конфлікту. Учасники самі називали необхідні якості для вирішення проблеми, а потім кожне обговорювалося з точки зору згоди чи незгоди учасників діалогу. В результаті учасники приходили до необхідного та достатнього переліку вмінь вирішувати конфлікти і в кожному з них фіксувалися діалогічні ознаки. Крім того, учасникам пропонувалося, також у колективній формі, зазначити якнайбільше характеристик впевненої в собі людини. Серед перерахованих характеристик виокремлюють такі, прояв яких можливий лише в умовах успішної взаємодії, яка відбувається на основі паритетного діалогу та конструктивності в умовах суперництва. Виявилось, що існує зв'язок між упевненістю і діалогічною спрямованістю суб'єктів взаємодії. Далі здійснювалося відпрацювання навичок, що сприяють покращенню емоційного стану та розвивають упевненість. Для того щоб отримати уявлення про різноманітність способів заміни переживань і поведінки так, щоб це вплинуло на почуття, учасники ознайомлюються зі способами, які дозволяють викликати почуття впевненості. На завершення через колективне обговорення учасники приходять до висновків про те, що задоволення провідних прагнень і бажань учасників реалізується з успішним веденням діалогу. Тобто одним із способів реалізації провідних прагнень та бажань учасників є розвиток діалогічної спрямованості особистості та оволодіння технікою ведення діалогу.

Інформаційний блок розвивальної програми є підготовчим для реалізації серії розвивальних та регулятивних вправ. Зазначені міркування становлять основу визначення змісту інформаційного блоку, а саме: формування системи орієнтирів у діалоговій взаємодії та в набутті комунікативного досвіду паритетного діалогу, що сприяли б розвитку та ефективному функціонуванню діалогу. Це пов'язано зі знаннями про діалог, його параметри та рівні, якими володіє сучасна психологія, знаннями про індивідуальні особливості діалогової взаємодії та прояв особистісних настанов і характеристик діалогічної спрямованості учасників програми. Крім того, в інформаційному блоці відбувається формування свідомих орієнтацій в тих якостях, які необхідно розвивати. Саморегуляція особистості може здійснюватись не лише шляхом формування відповідних умінь та навичок, але й через уміння, які забезпечують саморегуляцію, спираючись на

знання про психологічні особливості процесів, що мають бути керованими.

Для оволодіння інструментарієм діалогової взаємодії були виділені такі завдання: визначення системи проблемних ситуацій, які успішно вирішуються за допомогою діалогу, визначення проблемних ситуацій, які складно вирішувати при недостатньо розвиненому рівні діалогової взаємодії, розвиток окремих якостей особистості для здійснення діалогової взаємодії. Реалізуючи намічені цілі та завдання, ми прагнули, по-перше, розвинути систему якостей особистості, що сприяла б засвоєнню компетенції ведення паритетного діалогу, а по-друге - сформувати відповідні компетенції для успішної діалогової взаємодії. При цьому за допомогою серії інтерактивних вправ ми намагались актуалізувати формально-динамічні та формально-програмні якості особистості, а також базові комунікативні потреби, що охоплює операційний компонент структури особистості в основі соціально-психологічного механізму діалогової взаємодії (табл. 4). Навичками діалогу в зазначеній структурі особистісних якостей є встановлення психологічного контакту, ведення бесіди, володіння прийомами активного слухання, володіння прийомами риторичної аргументації, володіння прийомами конструктивного виразу негативних емоцій та корекції стану партнера в напруженій ситуації, колективного обговорення проблем.

У рамках діяльнісного блоку нашої розвивальної програми відбувалось оволодіння засобами застосування досвіду діалогової взаємодії для регуляції діяльності та спілкування і проводилися тренінги за спеціальними програмами з метою отримання досвіду роботи з конкретними соціальними проектами на партнерських засадах [8]. Отже, діяльнісний блок розвивальної програми, як так звана "цілісна дія", дозволяє за допомогою серії вправ і ділових ігор сформувати здатність учасників соціального діалогу до вирішення конкретних програм державного управління. Результатом є засвоєння навичок діалогової взаємодії, які є комплексною характеристикою особистості, як суб'єкта управління соціальними системами.

Висновки. Отже, підвищення ефективності взаємодії у соціальних системах можливо за умов формування особистісної психологічної культури діалогу. Як було доведено, основу соціально-психологічного механізму діалогової взаємодії становлять компоненти самої взаємодії та психологічні характеристики її суб'єктів. Предметом цілеспрямованого формування мають стати як компоненти взаємодії, так і її суб'єкти. Саме такі міркування і покладено в основу авторської розвивальної програми, яка спрямована на формування як процесуальних характеристик, що відображені в процедурах реалізації взаємодії, яка відповідає параметрам діалогічної стратегії та вимогам багаторівневості, так і особистісних характеристик людини-діалогіста.

Перспективи подальшого розроблення проблеми. Демократизація суспільного життя передбачає створення гнучкої системи управління та застосування ефективних методів адміністративного менеджменту замість звичних бюрократичних процедур. Це висуває нові вимоги до підготовки суб'єктів управління соціальними системами. Креативність, здатність до діалогових форм взаємодії та співробітництва мають стати основою професійної компетентності в системі управління. Створення психологічних центрів комплексно вирішило б завдання діагностики і розвитку готовності до діалогової взаємодії суб'єктів управління соціальними системами.

Список літератури: 1. *Бахтин М.М.* Естетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 424 с. 2. *Библер В.С.* Мышление как творчество. – М.: Политиздат, 1975. – 400 с. 3. *Бубер М.* Я и ты. – М.: Республика, 1995. – 290 с. 4. *Вебер М.* Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. О. Погорілого. – К.: Основи, 1998. – 534 с. 5. *Ветошкин А.В.* Диалог как социокультурная основа гражданского общества: Авто-

реф. дисс. ... канд. психол. наук. – М., 1990. – 430 с. 6. *Карась А.* Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неокласичних інтеракціях: Монографія. – К.; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с. 7. *Крутий О. М.* Комплексний механізм діалогової взаємодії органів влади і громадськості / О. М. Крутий // Державне будівництво : електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbuiv.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/1/01.pdf>. 8. *Крутий О. М.* Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості : [монографія] / О. М. Крутий . – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2008. – 236 с.

Bibliography (transliterated): 1. Bahtin M.M. Jestetika slovesnogo tvorcestva. – M.: Iskusstvo, 1979. – 424 s. 2. Bibler V.S. Myshlenie kak tvorcestvo. – M.: Politizdat, 1975. – 400 s. 3. Buber M. Ja i ty. – M.: Respublika, 1995. - 290 s. 4. Veber M. Sociologija. Zagal'noistorichni analizi. Politika / Per. z nim. O. Pogorilogo. – K.: Osnovi, 1998. – 534 s. 5. Vetoshkin A.V. Dialog kak sociokul'turnaja osnova grazhdanskogo obshhestva: Avtoref. diss. ... kand. psihol. nauk. – M., 1990. – 430 s. 6. Karas' A. Filosofija gromadjans'kogo suspil'stva v klasichnih teorijah i neoklasichnih interakcijah: Monografija. – K.; L'viv: Vidavnichij centr LNU imeni Ivana Franka, 2003. – 520 s. 7. Krutij O. M Kompleksnij mehanizm dialogovoї vzaemodії organiv vladi i gromads'kosti / O. M. Krutij // Derzhavne budivnictvo : elektronne naukovе fahove vidannja. – 2010. – № 1. – Rezhim dostupu : <http://www.nbuiv.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/1/01.pdf>. 8. Krutij O. M. Dialogova vzaemodija organiv derzhavnoї vladi ta gromads'kosti : [monografija] / O. M. Krutij . – Harkiv : Vid-vo HarPI NADU “Magistr”, 2008. – 236 s.

УДК 35. 071.6.-159

Е.Н. Крутий

**СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ
ДИАЛОГИЧЕСКИХ КОМПОНЕНТОВ ЛИЧНОСТИ КАК СУБЪЕКТА
УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫМИ СИСТЕМАМИ**

Робота посвящена изучению социально-психологического механизма формирования диалогических компонентов личности в ситуации несовпадения позиций сторон в процессе управления социальными системами.

Ключевые слова: диалогические компоненты личности; социально-психологический механизм диалогического взаимодействия.

UDC 35. 071.6.-159

E.N. Krutii

**SOCIO-PSYCHOLOGICAL MECHANISM OF FORMATION OF
DIALOGUE COMPONENTS OF PERSONALITY AS A SUBJECT OF
SOCIAL SYSTEMS MANAGEMENT**

Work is devoted to studying socio-psychological mechanism of dialogic components personality formation in a situation of mismatch positions of the parties in the process of social systems.

Key words: dialogic components of personality, socio-psychological mechanism of dialog interaction.

Стаття надійшла до редакційної колегії 22.01.2013